T. Jonker en J. C. Jonker-Clauzer, stichters van Hulp voor Onbehuisden.

voedingsinrichting voor gezinnen" plaats, maar dat was niet in Amsterdam maar in Londen, onder auspiciën van „The Welfare Committee of the London County Council".
Veel is er voor deze gezinnen intussen gedaan in Nederland. Amsterdam nam daarbij een belangrijke plaats in. Het Zeeburger- en het Asterdorp zijn internationaal bekende experimenten geweest. De gemeentewoningen vervullen een belangrijke functie en met de zogenaamde toeslag-woningen van na de tweede wereldoorlog werd het probleem nog weer eens van een andere kant aangepakt. Dit neemt niet weg dat Jonker's moeilijkheden nog onveranderd de onze zijn. Enkele jaren geleden heeft het Bestuur van onze Vereniging danook weer nieuwe plannen ontworpen. De bestedingsbeperking gooide roet in het eten. En nu? Meer dan ooit te voren wordt het belang ingezien van de instandhouding van de gezinsband voor ouders en kinderen. Nog steeds als in 1915 worden de gezinnen geholpen, maar — met uitzondering van de moeders met hun kleine kinderen — gescheiden ondergebracht. Het lijkt mij duidelijk welke taak er nog op uitvoering wacht...

HET OVERLIJDEN VAN HET ECHTPAAR JONKER.

Keren wij terug naar 1920. In 16 jaar was een werk van grote omvang ontstaan. Achthonderd (800!) volwassenen en kinderen vonden dagelijks onderdak, een bed, warmte en eten in het grote gastvrije Oud-Buitengasthuis en in de zes inrichtingen daarbuiten.
De grote spanningen van de eerste wereldoorlog waren achter de rug. De welvaart herleefde en de woningbouw kwam op gang. Voor ons, nu 40 jaar later, is het als of er een plotselinge stilte intrad. Dan, opeens, in december 1921 overlijdt mevrouw Jonker, 49 jaar oud. Een half jaar later volgt Jonker haar in het graf. Een roemruchte periode in de geschiedenis van het maatschappelijk werk in Amsterdam is ten einde.

O. W. H.

500 HONGERIGE MAGEN

December 1944.
De bevolking in het westen van ons land leeft van vierhonderd gram brood en een kilo aardappelen, aangevuld met suikerbieten, gebakken tulpenbollen en de onsmakelijke hap uit de gemeentelijke gaarkeuken.
Wie niet in staat is clandestien te kopen, is gedoemd te hongeren.
Kinderen met bleke, ingevallen wangen, strompelend op beentjes, vaak niet veel dikker dan een kachelhoutje, schooien om een boterham óf een gekookte aardappel. Ook in het Observatiehuis aan de Vosmaerstraat en in de andere afdelingen van Hulp voor Onbehuisden wordt honger geleden.
Zestig gram brood per dag en één aardappel, vul daar maar eens hongerige kindermagen mee.
Niet alleen de kinderen hongeren, ook het personeel lijdt gebrek.
In het Observatiehuis werkt een man; een kleine, steviggebouwde Friese poteling. Zevenentwintig jaar is hij bij de binnenvaart geweest, waarvan zeventien jaar als kapitein. Voor hèm heeft het IJselmeer niet meer geheimen dan voor u en mij onze badkuip.
De toenmaals 44-jarige Jacob Haitsma, geboren in Wonseradeel, kan al die ellende niet langer aanzien. Er moet iets gebeuren, zowel voor de kinderen als voor de collega's.
Hij wil eens in Friesland gaan rondneuzen, of daar bij geval niet wat eetbaars valt op te scharrelen. Het zal toch al heel gek moeten lopen als hij, bekend als hij is in de Friese contreien, met lege handen naar Amsterdam zal moeten terugkeren.
Nu, vijftien jaar later, zijn we Haitsma eens gaan opzoeken, niet in het Observatiehuis, maar in het Centraal Magazijn van onze Vereniging aan de Roggeveenstraat. Sinds jaren beheert hij daar de voorraden soda, luiwagens, puddingpoeder, schrijfbehoeften, capucijners en nog tientallen andere artikelen.
Eigenlijk valt het een beetje moeilijk te begrijpen, dat deze oude waterrot, die in zijn blik nog steeds iets heeft van de wijdheid van het water, zich allerminst een gekooide voelt, ingekapseld tussen de hoge stellingen met levensmiddelen en galanterieën. Mocht de doordringende geur van zeep en soda hem van tijd tot tijd doen verlangen naar de zilte geur van het IJselmeer, dan weet hij zijn onrust toch altijd nog tot het weekend te bedwingen. Maar dan is er ook geen sterveling in staat hem te weerhouden met zijn zeilboot over de wijde meren te zwalken. Voor het overige heeft deze oer-gezonde, taaie Fries reeds lang aanvaard, dat het leven hem van de stuurhut naar het magazijn heeft overgeplaatst. Haitsma is een prater, een gezellige prater, die, eenmaal begonnen, niet gemakkelijk van ophouden weet.

J. Haitsma in 1960.

Zijn verhaal over hetgeen hij 15 jaar geleden beleefde is geen heldensage, maar het onopgesmukte relaas van de wederwaardigheden van een eenvoudig man, die in een tijd van rampspoed deed wat zijn hand te doen vond om medemensen te helpen.

Midden december 1944 is Haitsma in IJlst. Aan de rand van het stadje vindt hij ergens de tjalk ORA ET LABORA, die daar min of meer verscholen in een achterafwatertje ligt.
Wat doe je in zo'n geval als de schipper een niet zo bijster toeschietelijk man blijkt te zijn, die wel „goed" is, maar toch weinig lust toont om veel risico's te lopen?
Wel, je tracht hem te overreden. Eerst met doodgewone argumenten, waar de zwijgzame schipper echter niet zo heel erg van onder de indruk schijnt te komen. Je zou Haitsma niet zijn als je je dadelijk liet ont-

moedigen. Je bewaart je sterkste troef tot 't laatst.
„'t Gaat om kinderen, schipper. Om bijna vijfhonderd hongerige kinderen", zeg je dan.
De schipper knikt, maar toont nog weinig enthousiasme. Dan zegt de schippersvrouw: „Is dat werkelijk waar? Vijfhonderd hongerende kinderen?"
„Ja, vijfhonderd."
De vrouw denkt lang na. Blijkbaar moet ze dat aantal eerst eens goed verwerken. Ze ziet haar eigen kinderen aan, die stil rond de tafel in het roefje zitten en die met een mengeling van verbazing en wantrouwen naar de vreemde man kijken die iets van hun vader verlangt, waar deze blijkbaar niet zo bijster veel voor voelt. „Je moet hem helpen", zegt zij tenslotte tot haar man. Deze roert afwezig in zijn kom surrogaatkoffie, doet een paar lange trekken aan zijn pijp eigenteelt, die een mistroostig stemmende geur verspreidt en zegt ten lange leste, half-onwillig, dat hij bereid is naar Amsterdam te varen.
Zo, dat is achter de rug, denk je dan. Maar als je meent, dat daarmee alle moeilijkheden overwonnen zijn, dan vergis je je. We leven in een bijzondere tijd. Een tijd, waarin alles onder contrôle staat van de bezetter. Voor het vervoer van grote partijen levensmiddelen is een vergunning nodig van de Provinciale Voedselcommissie. Zo'n commissaris is een machtig man. Als hij een rechtschapen mens is en niet benauwd voor de Duitse bazen, dan kan hij je een heel eind op weg helpen.
Die Provinciale Voedselcommissaris heeft zijn bureau in Leeuwarden. Dat betekent voor Haitsma een fietstocht van enige tientallen kilometers op een wrakke fiets met gammele banden. Maar hij haalt het. Dat wil zeggen: hij bereikt Leeuwarden, maar de Voedselcommissaris treft hij niet op zijn bureau. De man is thuis, in Pingjum. Maar door zo'n tegenslag laat je je niet ontmoedigen. Je fietst op je wrakke karretje naar Pingjum, want die vergunning *moet* er komen. Ook de commissaris is niet één, twee, drie te vermurwen. Maar dan kom je met je laatste troef. Om kinderen gaat het, om vijfhonderd kinderen. Nou ja, goed, misschien is dat aantal een tikkeltje aangedikt. Maar wie heeft er in die barre jaren niet eens een leugentje om bestwil gebruikt?
Kort en goed: je krijgt de toezegging, volgende dag in Leeuwarden kan de vergunning worden gehaald.
En de volgende dag is inderdaad ook dàt leed weer geleden. Nu moet er nog één barrière worden geslecht. Het Bureau Vervoerswezen.
Je maakt weer je prevelementje. Maar dat slaat helemaal niet aan. De ambtenaar, die je te woord staat, kijkt bedenkelijk. Hij zegt: nee en dat het niet gaat en dat de Duitse autoriteiten het vervoer willen beperken. Maar je houdt hardnekkig vol, je gaat de man allemaal haarfijn uitleggen waar het precies om gaat. En dan komt er een andere ambtenaar bij, die eveneens bedenkelijk kijkt en eveneens beweert, dat het niet gaat en dat de Duitsers het niet willen en daarmee punt uit. De ambtenaren beginnen allebei een shaggie te draaien en wachten zwijgend tot je deemoedig het vertrek zult verlaten. En daar sta je dan in de stinkende walm van het Belgische kruid tegenover twee mannen, die niet genoeg fantasie bezitten om te beseffen, wat honger voor een kind betekent.
Terugkeren naar Amsterdam en ze daar vertellen, dat het mislukt is, dat er geen aardappelen komen en dat ze maar kalm moeten voortgaan met hongeren?
Dan komt ineens het hoge woord eruit. „Ik ga hier niet weg zonder vergunning." De beide ambtenaren verslikken zich bijna gelijktijdig in de tabaksrook. Er is er een bij met de trieste hangwangen van de melancholicus, die aan niets zo de dood heeft als aan herrie. Hij fluistert wat met z'n collega en samen verdwijnen ze in een schemerduister vertrek, waar blijkbaar hun chef resideert. En onderwijl sta je daar maar te wachten. Je luistert naar de drie stemmen, die een onbegrijpelijk gebrom produceren en met de minuut stijgt je ongeduld.
Dan verschijnt de chef, een lange, magere man met om zijn mond de diepe vouwen van de maagpatiënt. Zijn onderhorigen schuifelen gedwee achter hem aan.
Als die nou ook komt vertellen, dat het niet gaat, dan zal ik hier toch een stukkie theater weggeven, waarbij Louis Bouwmeester zich een stuntelige leerling van de Toneelschool zou hebben gevoeld, denk je.
En waarachtig — de vent zegt inderdaad, dat er geen sprake van kan zijn, dat je een vergunning krijgt. Dat het hem heel erg spijt, maar dat het niet gaat, beslist niet. En dan komt het. Dan ga je ze vertellen van de toestand, waarin die honderden stakkers verkeren. Ingevallen wangen, holle, starende ogen, armen en benen, die er uitzien alsof zij ieder ogenblik zouden kunnen breken. En per slot is dat de waarheid ook. Alleen de manier waarop je het voordraagt is misschien wat theatraal, maar verdraaid, het gaat per slot toch ook om hongerende stumperds.
Je ziet de chef maagpijn krijgen. De plooien om zijn mond worden dieper. Hij keert zich om, zegt: „Geef hem die vergunning." En verdwijnt dan ijlings in het duistere hol.

Inmiddels is het half januari als de tjalk zich van de kant losmaakt en koers zet in de richting van het dorpje Ee, waar je hoopt boeren bereid te vinden, wat van hun wintervoorraad af te staan.
's Nachts ligt de tjalk stil. Aan boord is geen plaats voor je. Daar is ternauwernood plaats voor de schipper met zijn kinderen. Iedere avond weer moet je proberen een plek te vinden in een hooischuur.
Op een avond — je hebt je net goed en wel in een holletje genesteld en je voelt langzaam de warmte je leden verkwikken — klinkt er rumoer op het erf. De hofhond blaft, ondanks de vermaningen van de boer. Je luistert gespannen, want je leeft nu eenmaal in een tijd dat er van alles kan gebeuren.
Dan hoor je een zware stem iets in het Duits snauwen. Je luistert nog aandachtiger. Ze zoeken onderduikers! De stemmen komen dichterbij. Het blaffen van de hond is verstomd.
De schuurdeur gaat krakend open.

Ook al ben je geen echte onderduiker, het is niettemin raadzaam uit hun handen te blijven, want uiteindelijk doet het er niet toe wie ze grijpen, als ze maar met buit thuis komen.
Je verbergt je zo diep mogelijk onder het hooi, dat in je neus kriebelt, zodat je bijna stikt en het ieder ogenblik zou kunnen uitproesten.
Je hoort de stem van de boer, die in gebroken Duits bezweert, dat hij geen onderduikers verborgen heeft. Als een brede bundel zaklantaarnlicht langzaam de ruimte aftast, krijg je het toch echt even te kwaad.
Als je nu plotseling zou moeten niezen ben je het haasje. Het zweet loopt in straaltjes van je voorhoofd, drupt in je ogen, waar het een stekende pijn veroorzaakt. Je houdt je adem in. Dit kan niet lang duren, je moet proberen zolang mogelijk vol te houden. Het gaat om je vrijheid, misschien zelfs om je leven. Het hooi prikkelt je slijmvliezen, maar je houdt koppig vol.
„Müssen wir noch weitersuchen, Herr Wachtmeister?"
„Mensch, hör' auf. Es ist mir alles Wurst."
Dan springt de lichtbundel terug en even later valt de schuurdeur kreunend dicht. Verlicht haal je adem. Dat is tenminste voorbij.
Je blaast het hooi uit je neusgaten en veegt de zweetdroppels van je voorhoofd. En als je de volgende morgen van de boer hoort, dat er in het dorp twee mensen zijn gefusilleerd, besef je eerst recht goed aan welk gevaar je ontsnapt bent.
Je drinkt een kop koffie in de roef van de tjalk en dan trek je erop uit. Het gaat er nu om een paar geschikte boeren te vinden, die bereid zijn een flinke partij aardappelen tegen een redelijke prijs af te staan.
't Is ook weer niet zo, dat ze je van louter vreugde om de hals vallen, maar na wat heen en weer gepraat zijn ze toch bereid te helpen. Je kunt de aardappelen

En dan staan daar ineens vier Duitsers met karabijnen onder de armen.

tegen de normale prijs krijgen, maar voor het transport moet je zelf zorgen.
Nou nog arbeiders, die de aardappelen uit de kuilen zullen halen en een paard en wagen voor het transport naar de tjalk.
Vlot verlopen de werkzaamheden niet, want om de haverklap doemt er een Duitse patrouille aan de horizon op. En dat betekent, dat de mensen zo snel mogelijk een goed heenkomen moeten zoeken.
Maar na dagen zwoegen en ondanks de bittere kou komen de aardappelen van de kuilen in het ruim van de tjalk. Als alles met de boeren en de arbeiders geregeld is en je gaat naar boord terug, dan staan daar ineens vier Duitsers met karabijnen onder de arm. Een razzia!
Evert, de oudste zoon van de schipper, zal mee moeten. De schipper en zijn vrouw staan er verslagen bij. De jongere kinderen hebben zich verborgen in de stuurhut.
Een soldaat met een breed litteken over zijn linkerwang kijkt je met zijn staalblauwe, harde ogen aan en snauwt: „Und Sie? Was haben Sie hier zu schaffen?"
Da's linke soep, denk je. Hoe red ik me daar uit?
Reeds menigeen heeft zich uit een benarde situatie weten te redden door de Duitsers te overbluffen. Je draagt een schipperspet. Een schipperspet met een gouden band. Een uniformpet dus. En dat maakt altijd indruk op Duitsers.
Je overwint je angst en je brult in je beste Duits terug, dat je de schipper bent van de reddingsboot „Insulinde" en dat Evert daarbij hoort.
De Duitser wordt iets beleefder. Als je dan ten overvloede nog wat wappert met de vergunning van het Bureau Vervoerswezen, dan gaat de soldaat met de anderen overleggen en zegt dan tenslotte: „Schon gut. Sie können abfahren."
Evert wordt met rust gelaten.
De vier kerels schuifelen voorzichtig met hun gespijkerde laarzen over de loopplank. De schipper zucht en spuwt in het water. De vrouw werpt je een dankbare blik toe.

Met mooie, hoge noordenwind vaart de tjalk met de 2300 mud aardappelen uit IJlst weg. Een ogenblik sta je weer doodsangsten uit, want in Heeg staan schippers aan de wal, die roepen, dat je hardstikke gek bent om nu uit te varen. Overal loert het gevaar vanuit de lucht. Engelse vliegers vallen elk transport aan dat ze onder schot kunnen krijgen.
Maar gelukkig hoort de schipper van de ORA ET LABORA niets van deze raadgevingen. Midden op het Heegumermeer klinkt het geronk van vliegtuigen. De schipper, die toch al met zo weinig moed is uitgevaren, laat het roer het roer en vlucht de roef in. De zeilen van de tjalk bollen in de noordenwind. Het geronk komt nader en nader: zwarte stippen maken zich los uit de wolken, worden groter en nemen allengs de vorm aan van insecten en tenslotte van vliegtuigen. Het gevaar komt dichterbij, maar je blijft aan het roer. Waarachtig niet omdat je zo'n held bent, maar eenvoudig omdat je het schip niet stuurloos kunt laten ronddobberen. Een vliegtuig schiet uit de wolken, cirkelt op een flinke afstand boven de tjalk en stijgt na enige tijd weer om zich bij het eskader te voegen. Ook dat is doorstaan. Op zo'n ogenblik zou een sterke kop echte koffie je goed doen, maar je moet genoegen nemen met het brouwsel, dat de schippersvrouw uit de grote emaille kan schenkt.

's Avonds, in Stavoren, wanneer het er net naar uitziet, alsof er nu goed de gang in komt, gooit de Ortskommandant roet in het eten. Zonder Duits konvooi mag er niet worden uitgevaren.
„Dan zullen we hier moeten blijven", zegt de schipper, die eigenlijk niets liever zou doen dan naar IJlst terugkeren.
Maar zo gauw laat je de moed niet zakken, na alles wat er in de afgelopen weken gebeurd is. Je stapt naar de Kommandantur. En als ze je daar aanblaffen, dan zeg je tegen jezelf: „Beheers je, jongen. Die aardappelen moeten in Amsterdam komen. Dat is heel wat belangrijker dan dat je eergevoel een deuk krijgt."
Na veel soebatten dring je door tot de Ortskommandant. Het is een vent met een vierkante kop en waterige Schnapsogen. Hij rookt een sigaar. Zo eentje, waar je af en toe van droomt en die je hoopt weer te zullen roken, zodra de Ortskommandant op een houtje zal moeten bijten.
De vent begint zó te brullen, dat het portret van de Führer aan de wand ervan begint te schommelen. Je verstaat maar half wat hij zegt, of eigenlijk helemaal niets, want je luistert niet; je laat hem net zolang brullen, tot hij geen adem meer heeft. Nou duurt zoiets bij die heren tamelijk lang, maar op een ogenblik heeft hij er toch genoeg van. Al die tijd heb je hem staan aangapen en hem de overtuiging geschonken, dat het hele Nederlandse volk uit dumme Käseköpfe bestaat.
De Duitser slaat nog een paar keer met z'n vuist op het bureau om z'n langzaam verstervende woorden voor 't laatst nog enige kracht bij te zetten. Dan leunt hij vermoeid in z'n brede stoel.
Op zo'n ogenblik moet je de juiste woorden weten te vinden, anders ben je voor de haaien.
Je vraagt zo'n vent dan of hij kinderen heeft. Ja, die heeft hij. Onmiddellijk haalt hij zijn portefeuille tevoorschijn en neemt er ontroerd een paar foto's uit.
Och, och, wat 'n schatten, zeg je dan. En zo komt er vanzelf een gesprek over de kinderen, hoe verstandig ze zijn en hoe lief. De Duitser is helemaal ondersteboven. Hij raakt niet uitgezwijmeld over Liselotte en Karl-Heinz.
Nou, dat is een prachtig moment om over die honderden kinderen in Amsterdam te praten. Hoe groot hun honger is en dat ze zullen bezwijken als er geen redding komt. En dat je die redding in de tjalk hebt en dat het dus zaak is, zo gauw mogelijk in Amsterdam te komen.
En ja hoor, dan gaat hij door de knieën. Je krijgt toestemming om uit te varen zonder konvooi. En tenslotte nog een handje en een schouderklop als toegift.

„Och, och, wat een schatten", zeg je dan.

In alle vroegte vaar je dan uit. De noordenwind dringt door tot op je botten. Maar dat vergeet je spoedig, in het vooruitzicht, dat je Amsterdam zult bereiken.
Als er tenminste niets bijzonders gebeurt, want dat blijft mogelijk. Elk ogenblik.

Als de zon bleek door de ochtendnevel dringt, klinkt er geronk van vliegtuigmotoren. Dat geluid blijft je begeleiden tot de nevel is opgetrokken.
Hoog in de lucht zie je de zwarte stippen, die langs de wolken kruipen als vliegen langs het plafond.
De schipper krijgt het alweer benauwd, maar blijft niettemin aan het roer. De wind rukt aan de zeilen. Meeuwen cirkelen krijsend om de tjalk.
Hoog boven het schip blijven de vliegtuigmotoren ronken. Maar ze tonen geen enkele belangstelling voor de ORA ET LABORA.

Eenmaal in de veilige beschutting van de Oranjesluizen, blijkt hulp van de politie om een groep vale, uitgehongerde figuren te beletten aan boord te komen, noodzakelijk. De luiken gaan open en je deelt wat uit, mondjesmaat weliswaar, want je kunt niet iedereen helpen. Het valt zwaar om onder deze omstandigheden onverbiddelijk te zijn, maar het kan niet anders.
De aanblik van die troep smekende hongerigen geeft aan de voldoening over het welslagen van de tocht een bitter accent.
Langzaam glijdt de tjalk de sluizen uit, nu het IJ over.
Maar eenmaal in Amsterdam zijn de moeilijkheden nòg niet overwonnen. De tjalk zal door moeten varen naar Leiden om daar voor de Weermacht te worden gelost.
Zal alle moeite dan toch vergeefs zijn geweest?
Stranden in het gezicht van de haven is wel het smartelijkste dat een zeeman kan overkomen.
Een ogenblik laat je de moed zakken. 't Is plotseling zo uitzichtloos geworden. Maar een collega van het Observatiehuis weet een relatie op te duikelen, die voor 50 mud aardappelen kan zorgen, dat het schip voor H.v.O. behouden blijft. En inderdaad lukt het. De Weermacht eist weliswaar een deel van de lading, maar de rest mag in Amsterdam blijven en kan verdeeld worden onder de verpleegden en het personeel. De jongens uit het Observatiehuis helpen bij het lossen van de tjalk, die aan de Weesperzijde, vlak bij het Manneninternaat, gemeerd ligt.
Honderden kinderen zullen, zoal niet verzadigd worden, toch in ieder geval de komende weken de honger minder schrijnend voelen. Ook het personeel krijgt z'n deel. Een ieder, die in die dagen in het westen van ons land aan de lijve gevoeld heeft, wat het zeggen wil honger te lijden, zal begrijpen, wat het betekende de beschikking te krijgen over enige tientallen kilo's aardappelen.
Honderden kinderen en tientallen personeelsleden hebben aan het doorzettingsvermogen van die koppige Fries, Jacob Haitsma, te danken, dat zij in die barre tijd voor het ergste zijn behoed. En het is een daad van eenvoudige rechtvaardigheid, daarvan, nu vijftien jaar later, nogeens te getuigen.

B.

KINDERHUIS PRINSES IRENE

Na een lange tijd van spanning kunnen we allemaal weer verlicht ademhalen; de examens zitten er op!
De dames G. van Zandvoort en B. van der Lugt veroverden het diploma B Kinderbescherming, J. Kempe, R. van der Maas en Y. Visser het A-diploma. Het vraagt heel wat doorzettingsvermogen van de kandidaten, om naast het lang niet gemakkelijke werk deze opleiding te volgen en tot een goed einde te brengen. We zijn daarom echt wel een beetje trots op onze medewerksters!

In ons huis is het de gewoonte, dat de groepsleidsters